

Jan Nelken

Wniosek dowodowy na tle kodeksu postępowania karnego

Palestra 15/2(158), 58-72

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przepisów znajdujemy takie, które szczegółowo regulują odpowiednie grupy zagadnień związanych z zasadami bezpieczeństwa; wtedy ich wartość wskaźnikowa jest pełna. Przepisy te czy też ich grupy określają wówczas wymagania, jakie prawo stawia w ruchu drogowym, ich treść zbieżna jest z treścią dającej się sformułować w danej dziedzinie ruchu zasadą bezpieczeństwa. Z tego względu przestrzeganie tych przepisów oznacza zachowanie się zgodne z zasadami bezpieczeństwa, co przekreśla bezprawność zachowania się mimo powstania skutku określonego przepisami kodeksu karnego. W wypadku zaś gdy przepis ma charakter ogólny, jego wartość wskaźnikowa jest mniejsza, a ocena zachowania się użytkownika drogi z punktu widzenia przestrzegania zasad bezpieczeństwa musi być przesunięta w sferę tych reguł sztuki bezpiecznego prowadzenia pojazdów, jakie się ukształtowały w wyniku uogólniania wiedzy oraz praktycznego doświadczenia, a są przekazywane w ramach szkolenia kierowców.

VI. Można zapytać, co daje rozdzielenie problematyki zasad bezpieczeństwa od subiektywnej strony. Pytanie powyższe jest tym bardziej aktualne, że można spotkać w literaturze poglądy, iż jest to jedynie odmienny teoretyczny pogląd na zagadnienie odpowiedzialności za przestępstwa nieumyślne, który niczego nowego nie wprowadza.

Z poglądem tym nie można się zgodzić już choćby z tej racji, że zasady bezpieczeństwa stanowią ustawowe znamię czynu, wobec czego z metodologicznego punktu widzenia powinny one być rozważane jako problem bezprawności, a nie winy. Ważniejsze jest jednak to, że traktując je jako problem bezprawności, doprowadzamy do konieczności jednoznacznego określenia obowiązujących zasad bezpieczeństwa, które stają się wtedy kryterium prawności zachowania się kierowcy. Nie trzeba dodawać, że nie jest wcale obojętne z punktu widzenia sytuacji oskarżonego, czy kwestia jego odpowiedzialności rozstrzygnie się na gruncie obiektywnie określonych zasad bezpieczeństwa, czy też w sferze subiektywnej strony przestępstwa, która — jak uczy doświadczenie sądowe — zostawia pewną sferę dla dowolności ustaleń, trudnych do rewizyjnej kontroli. Nie bez znaczenia jest też kwestia przerzucenia ciężaru dowodowego ze sfery winy w sferę bezprawności czynu, co wymaga dowodu, że określona zasada faktyczna obowiązuje.

JAN NELKEN

Wniosek dowodowy na tle kodeksu postępowania karnego

I. Uwagi wstępne

Przepisy nowego k.p.k. dotyczące wniosku dowodowego zostały znacznie rozbudowane w porównaniu z poprzednim stanem prawnym, regulując w sposób wyraźny szereg zagadnień procesowych w tym zakresie, które na tle dawnego kodeksu były rozstrzygane jedynie przez doktrynę i orzecznictwo. Świadczy to niewątpliwie o doniosłej roli wniosków dowodowych w poznaniu prawdy przez sąd rozpoznający

sprawę karną. Wyrazem tego jest nie tylko znaczne rozszerzenie legislacyjne problematyki wniosków dowodowych, ale również zamieszczenie większości przepisów dotyczących wniosków dowodowych w części ogólnej prawa dowodowego (Rozdział 19 k.p.k.). Nowe ujęcia ustawowe w omawianym zakresie wymagają jednak omówienia ze względu na konieczność właściwej wykładni obowiązujących przepisów, tym bardziej że odpowiednie wykorzystywanie wniosków dowodowych ma w praktyce szczególne znaczenie dla realizacji prawa oskarżonego do obrony.

Należy przy tym zaznaczyć, że chociaż wynikające z kontradiktoryjnej struktury postępowania dowodowego składanie wniosków dowodowych jest ważną i znajdującą szerokie zastosowanie praktyczne czynnością procesową oraz nader istotną formą obrony interesów stron procesowych, to jednak nie wyczerpuje ono możliwości wprowadzenia materiału dowodowego do procesu. W związku z tym wypada podkreślić czynną rolę sądu rozpoznającego sprawę karną, który obowiązany jest badać fakty objęte sprawą i uzupełniać materiał dowodowy w miarę potrzeby z urzędu, bez względu na inicjatywę dowodową stron procesowych. Istniejąca w naszym systemie procesowym czynna rola sądu została przez nowy k.p.k. zaakcentowana wyraźniej. Jednakże, praktycznie biorąc, sprowadzanie przez sąd i wykorzystywanie materiału dowodowego z własnej inicjatywy ma charakter uzupełniający w stosunku do działalności stron procesowych, co wynika chociażby z zasady skargowości. Wyrazem tego stanu rzeczy jest treść art. 152 k.p.k., który stanowi: „Dowody przeprowadza się na wniosek stron lub z urzędu”.

Tak więc chociaż sąd karny ma obowiązek dotarcia do prawdy we własnym zakresie, bez względu na inicjatywę dowodową stron procesowych, to jednak obrona interesów stron procesowych spoczywa przede wszystkim na zainteresowanych stronach, które z punktu widzenia celu i struktury procesu są niejako pomocnikami sądu we wszechstronnym i dokładnym zbadaniu sprawy i które realizują swoje uprawnienia w zakresie wprowadzania materiału dowodowego do procesu w drodze składania wniosków dowodowych w trybie przewidzianym przez k.p.k.

II. Pojęcie, elementy i odmiany wniosku dowodowego

1. Wnioskiem dowodowym *sensu stricto* jest żądanie strony procesowej ustalenia przez sąd¹ istnienia lub nieistnienia faktu (okoliczności)² za pomocą określonego środka dowodowego. Wynika z tego, że wniosek dowodowy powinien zawierać trzy podstawowe elementy:³

¹ W ogólnej definicji wniosku dowodowego ściślej byłoby określić adresata tego wniosku jako „organ procesowy”, gdyż zgłaszanie wniosków dowodowych jest możliwe również w postępowaniu przygotowawczym. Jednakże w niniejszym opracowaniu mowa jest przeważnie o „sądzie” (z wyjątkiem uwag odnoszących się wyłącznie do organów dochodzeniowych i śledczych), gdyż w praktyce zgłaszanie wniosków dowodowych znajduje zastosowanie zwłaszcza po wniesieniu przez oskarżyciela aktu oskarżenia do sądu.

² Często używa się zamiennie określeń „fakt” i „okoliczność”, jednakże — ściślej biorąc — nie każdy „fakt” powinien być nazywany „okolicznością”. „Okoliczność” bowiem oznacza „zjawisko towarzyszące czemuś, asystujące czemuś, tę lub inną stronę sprawy” (por. M. Str o g o w i c z: Prawda obiektywna i dowody sądowe w radzieckim procesie karnym, 1959, s. 295). „Okoliczność” ma więc zawsze charakter uboczny lub fragmentaryczny w stosunku do faktu zajmującego w konkretnej sytuacji pozycję centralną, a więc w sprawie karnej — w stosunku do faktu głównego. O tym szerzej — J. N e l k e n: Przedmiot postępowania dowodowego w procesie karnym, NP 1968, nr 5, s. 763 i nast.

³ Por. M. C i e ś l a k: Zagadnienia dowodowe w procesie karnym, 1955, s. 331; M. H a u s w i r t, S. P o p o w e r: Rola i znaczenie wniosku dowodowego w procesie karnym, „Archiwum Kryminologiczne” 1933, nr 1, s. 111; S. Ś l i w i Ń s k i: Polski proces karny, 1961, s. 319.

- a) żądanie uzyskania i wykorzystania środka dowodowego (akt woli),
- b) określenie źródła dowodowego, z którego środek dowodowy⁴ ma być uzyskany (akt wiedzy),
- c) określenie faktu, który ma być udowodniony (teza dowodowa).

Wymienione części składowe wniosku dowodowego, których konieczny charakter został podkreślony przez art. 154 § 1 k.p.k., wymagają nieco szerszego omówienia.

Ad a). Żądanie uzyskania i wykorzystania określonego środka dowodowego jest oświadczeniem woli i jako takie wynika z samej istoty wniosku dowodowego. Tak więc wniosek dowodowy powinien mieć charakter kategoriyczny, wskazując wyraźnie na wolę strony i jej zainteresowanie w uzyskaniu i wykorzystaniu przez sąd określonego środka dowodowego. Dlatego też nie jest wnioskiem dowodowym jedynie zwrócenie przez stronę uwagi sądu na określone możliwości dowodowe, jak również oświadczenie strony, że uzyskanie i wykorzystanie środka dowodowego pozostawia uznaniu sądu. Ponadto wniosek dowodowy stanowi w zasadzie tylko żądanie dotyczące uzyskania i wykorzystania określonego środka dowodowego w sensie pozytywnym. Dlatego też nie jest wnioskiem dowodowym ani przeciw dowodowy, ani cofnięcie wniosku dowodowego.

Z punktu widzenia kategoriycznego charakteru wniosku dowodowego wyjątek stanowi tzw. wniosek dowodowy ewentualny, o którym dokładniej będzie jeszcze mowa niżej. Uwypuklenie kategoriycznego charakteru wniosku dowodowego jest istotne zwłaszcza dlatego, że element kategoriycznego żądania umożliwia odróżnienie wniosku dowodowego od innych wymienionych wyżej oświadczeń strony dotyczących postępowania dowodowego, co z kolei decyduje o sposobie i formie załatwienia przez sąd takiego oświadczenia, gdyż załatwianie wniosku dowodowego odbywa się w trybie unormowanym odrębnie przez k.p.k.

Dla sądu rozpoznającego sprawę wniosek dowodowy powinien być wyrazem rzeczywistej woli wnioskodawcy udowodnienia istotnego faktu za pomocą wskazanego środka dowodowego, do którego to żądania sąd musi się ustosunkować w sposób konkretny i rzeczowy, a w każdym razie w sposób zgodny z wymaganiami k.p.k. Należy przy tym podkreślić, że wniosek dowodowy, którego jedynym celem jest przeciągnięcie lub zagmatwanie sprawy, jest bezwartościowy i podlega oddaleniu.

Wniosek dowodowy może być przez wnioskodawcę cofnięty, jednakże cofnięcie wniosku dowodowego nie jest dla sądu wiążące, co wynika z omówionej wyżej czynnej roli sądu, obowiązanej do sprowadzania i wykorzystywania materiału dowodowego w miarę potrzeby z urzędu.

⁴ Nazwa „dowód” jest stosowana w literaturze, przepisach prawa i w orzecznictwie wieloznacznie. Daleko ściślejsze i łatwiejsze do jednoznacznego ujęcia jest pojęcie „środka dowodowego”. S. Kalinowski (Postępowanie karne — Zarys ogólnej, 1963, s. 292) określa środki dowodowe jako „wiadomości lub spostrzeżenia”, które „uzyskuje podmiot dowodzenia ze źródeł dowodowych. Osoba jest źródłem dowodowym, treść jej wypowiedzi (wyjaśnień, zeznań, opinii) znana podmiotowi dowodzenia — środkiem dowodowym. Rzecz jest źródłem dowodowym, wiadomości uzyskane przez oględziny rzeczy (dane) — środkiem dowodowym.” Rozróżnienie między środkiem dowodowym a źródłem dowodowym wprowadza również M. Cieślak (op. cit., s. 42). Por. także M. Czubalski: O pojęciu i klasyfikacji środków dowodowych, PiP 1968, nr 1. Uzyskanie środka dowodowego ze źródła dowodowego może być dokonane tylko w drodze czynności dowodowej w trybie przewidzianym przez k.p.k. Tak więc wniosek dowodowy jest w istocie żądaniem dokonania określonej czynności dowodowej („przeprowadzenia dowodu”).

Ad b). Określenie środka dowodowego jest centralnym elementem wniosku dowodowego, jednakże nie zawsze jest możliwe i konieczne zindywidualizowanie źródła dowodowego. Tak więc o ile np. w razie zgłoszenia wniosku o wezwanie i przesłuchanie świadka konieczne jest najczęściej konkretne określenie osoby świadka, o tyle we wniosku o zarządzenie ekspertyzy może wystarczyć jedynie określenie celu i charakteru ekspertyzy — bez indywidualnego wskazywania instytucji lub osoby biegłego, mającego przeprowadzić ekspertyzę. Niekiedy zresztą jedynie rodzajowe określenie źródła dowodowego może nawet uwypuklać wartość tego źródła dla poznania prawdy (np. wnioskodawca żąda przesłuchania jakiegokolwiek ucznia z danej klasy szkolnej). Ogólnie mówiąc, chodzi o takie wskazanie źródła dowodowego we wniosku dowodowym, które umożliwi sądowi zorientowanie się w możliwości i celowości przeprowadzenia określonej czynności dowodowej, przydatnej dla ustalenia konkretnego faktu, mającego istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Ad c). Określony we wniosku dowodowym fakt, który ma być według życzenia wnioskodawcy udowodniony, stanowi treść tezy dowodowej. Z chwilą dopuszczenia przez sąd środka dowodowego fakty stanowiące treść tezy dowodowej stają się przedmiotem postępowania dowodowego.

W praktyce najczęściej stosowane i najdogodniejsze jest ujęcie tezy dowodowej w formie asertorycznej, a więc w formie zdania twierdzącego o istnieniu lub nieistnieniu określonego faktu⁵. Asertoryczna forma tezy dowodowej wynika przeważnie z konieczności ujęcia twierdzenia wnioskodawcy w sposób możliwie najbardziej przejrzysty i przekonujący. Nie oznacza to jednak, że wnioskodawca musi mieć zawsze pewność, iż zawarta we wniosku teza dowodowa jest całkowicie zgodna z prawdą i będzie mogła być udowodniona za pomocą wskazanego we wniosku środka dowodowego; wystarcza tu uzasadnione przypuszczenie. Dotyczy to zwłaszcza wniosków dowodowych zastępców stron procesowych (pełnomocników i obrońców), którzy, składając wnioski dowodowe, muszą często polegać na informacjach dostarczonych przez swych mocodawców (np. przez oskarżonego). Dlatego też zamiast formy asertorycznej dopuszczalne, a czasami nawet bardziej pożądane jest ujęcie tezy dowodowej w formie zdania pytającego, a więc zaczynającego się od wyrazu „czy”, „kiedy”, „jak” itp., co nie umniejsza w sensie prawnoprocesowym kategorycznego charakteru wniosku dowodowego, natomiast lepiej uwypukla problemowy charakter tezy dowodowej.

Zawarta we wniosku teza dowodowa musi mieć z natury rzeczy charakter nieco ogólny pomimo nawiązywania do konkretnych faktów, gdyż nie zawsze można z góry przewidzieć treść środka dowodowego (np. treść zeznań świadka lub opinii biegłego). Jednakże twierdzenie wnioskodawcy powinno być sformułowane w sposób zrozumiały przy określeniu celu czynności dowodowej, aby organ procesowy, podejmujący decyzję w sprawie załatwienia wniosku dowodowego, mógł bez trudności zorientować się w znaczeniu dla sprawy tego wniosku.

Twierdzenie wnioskodawcy może mieć charakter zdania twierdzącego lub przeczącego, co wiąże się z możliwością dowodzenia zarówno faktów „pozytywnych” jak i „negatywnych”⁶. O przykłady faktów „negatywnych” nietrudno; dowodzi się np., że oskarżony w określonej wypowiedzi nie użył inkryminowanych słów, że nie był obecny podczas zajścia w miejscu tego zajścia, że nie przychodził w okreś-

⁵ Por. M. Cieślak: op. cit., s. 335.

⁶ Por. J. Nelken: Alibi, NP 1969, nr 3, s. 361 i nast. oraz wskazaną tam literaturę.

lonym dniu do czyjegoś mieszkania itp. Niekiedy zresztą dowodzi się faktu „negatywnego” przez wykazanie faktu „pozytywnego”. Tak więc najprostszym sposobem wykazywania tzw. alibi jest udowodnienie, że oskarżony w czasie krytycznym był obecny w określonym miejscu, innym od miejsca popełnienia przestępstwa, a więc nie mógł dokonać zarzucanego mu czynu.

Oprócz omówionych wyżej trzech podstawowych części składowych niektóre wnioski mogą zawierać pewne elementy o charakterze dodatkowym, dotyczące zw. aszcza sposobu przeprowadzenia postulowanej czynności dowodowej, jak np. wskazanie pożądanej kolejności przesłuchania świadków lub dokonania w razie potrzeby konfrontacji, przesłuchania świadka z wyłączeniem jawności rozprawy, określenia warunków, jakie powinny być odtworzone w celu przeprowadzenia eksperymentu. Zawsze jednak konieczne jest powiązanie wszystkich elementów wniosku dowodowego w logiczną, zwartą całość, co jest szczególnie istotne w tzw. kumulatywnych wnioskach dowodowych.⁷

2. Treść wniosku dowodowego może mieć charakter alternatywny,⁸ zarówno w zakresie środków dowodowych, jak i w zakresie tezy dowodowej. Alternatywne postulowanie uzyskania i wykorzystania środków dowodowych ma miejsce wtedy, gdy wnioskodawca wymienia kilka źródeł dowodowych (np. kilku świadków) w celu udowodnienia tego samego faktu i sądowi pozostawia do wyboru wykorzystanie jednego z tych źródeł dowodowych. W wypadku takim alternatywa może być podyktowana względami ekonomii procesowej albo brakiem pewności wnioskodawcy, czy każda z wymienionych we wniosku osób będzie mogła być w porę odnaleziona i wykorzystana w charakterze świadka. Zwłaszcza w tym ostatnim wypadku przyczyna takiego alternatywnego ujęcia powinna wynikać — ze względów zrozumiałych — wyraźnie z treści wniosku dowodowego.

Natomiast alternatywne sformułowanie twierdzenia wnioskodawcy występuje wówczas, gdy wnioskodawca nie ma pewności, o którym z istotnych dla sprawy dwóch faktów będzie mógł zeznawać wskazany przez niego we wniosku świadek. Określenie wówczas każdego z tych faktów jest członem alternatywy, co bynajmniej nie umniejsza znaczenia w ten sposób sformułowanego wniosku dowodowego, oczywiście pod warunkiem, żeby każdy z członów alternatywy wyrażał istotną dla sprawy treść.

Alternatywne ujęcie tezy dowodowej wnioskodawcy może przybierać jeszcze inną postać, co dotyczy wypadków utworzenia w sprawie kilku wersji tego samego faktu. W postępowaniu karnym każda z utworzonych wersji podlega sprawdzeniu, pod warunkiem jednak, że wersja wyraża jakieś minimum prawdopodobieństwa, wyłaniające się na tle konkretnej sprawy; sprawdzanie bowiem wersji pozbawionych cech prawdopodobieństwa byłoby zbędną stratą czasu i środków. Jeżeli więc

⁷ W poprzednim stanie prawnym doktryna zwracała uwagę na pewną specyfikę wniosku dowodowego zawartego w końcowej części aktu oskarżenia, wyrażającą się w tym, że wykaz osób i rzeczy podlegających sprowadzeniu na rozprawę nie wymienia faktów, których dotyczą poszczególne źródła dowodowe. Por. w tej kwestii M. Cieślak: op. cit., s. 337; M. Hauswirt, S. Popower: Dowód, „Encyklopedia podręczna prawa karnego” pod red. W. Makowskiego, s. 359—360; S. Śliwiński: op. cit., s. 319. Jednakże ta odmienność jest tylko pozorna, gdyż wspomniany wykaz powinien być zsynchronizowany z całością aktu oskarżenia, tym bardziej że nowy k.p.k. podkreśla, iż „w uzasadnieniu należy przytoczyć fakty i dowody, na których oskarżenie się opiera” (art. 295 § 2 k.p.k.).

⁸ Ślusznie jednak M. Lipczyńska-Koperowa (Alternatywa w prawie i procesie karnym, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, 1963, s. 124) wskazuje, że wnioski dowodowe alternatywne powinny mieć charakter wyjątkowy.

w sprawie wysunięto dwie wersje dotyczące tego samego faktu, strona zaś nie ma pewności, czy obie te wersje sąd uznaje za prawdopodobne, a więc czy są one warte sprawdzenia, to strona może ująć we wniosku dowodowym obie te wersje w postaci alternatywnej, pozostawiając sądowi wybór wersji podlegającej sprawdzeniu przez wykorzystanie wskazanych we wniosku środków dowodowych.

3. Szczególną odmianę wniosku dowodowego stanowi wniosek o wykrycie źródła dowodowego (art. 154 § 2 k.p.k.). Wchodzą tu w grę różnego rodzaju żądania stron procesowych zmierzające do wyszukania przez organy procesowe potrzebnego źródła dowodowego. Może więc to być wniosek o przeszukanie pomieszczenia w celu odnalezienia określonej rzeczy albo wniosek o wyszukanie określonego dokumentu w archiwach państwowych lub o odnalezienie osób mogących wystąpić w charakterze świadków. Na przykład wnioskodawca żąda wyszukania w określonym środowisku osób obecnych przy zająsci, albo ustalenia adresu znanej mu z nazwiska osoby mogącej potwierdzić jego alibi; albo też wnioskodawca twierdzi, że zakwestionowaną rzecz kupił od nie znanego mu żołnierza z określonego oddziału wojskowego i żąda ustalenia nazwiska tego żołnierza w celu przesłuchania go jako świadka.

Wniosek o wykrycie źródła dowodowego może mieć zwłaszcza poważne znaczenie praktyczne w razie powołania się przez oskarżonego na alibi, gdy podaje on miejsce swojej obecności w czasie krytycznym i żąda ustalenia osób mogących to potwierdzić. W każdym jednak razie wniosek o wykrycie źródła dowodowego musi być utrzymany w granicach realnych możliwości wykrycia tego źródła i powinien zawierać — w interesie wnioskodawcy — maksimum elementów przydatnych do wykrycia źródła dowodowego. Tego rodzaju wniosek dowodowy znajduje szerokie zastosowanie praktyczne zwłaszcza w toku postępowania przygotowawczego.⁹

4. Wniosek dowodowy może zmierzać jedynie do właściwej oceny środka dowodowego (art. 154 § 2 k.p.k.), który już został lub ma być przez sąd uzyskany i wykorzystany. Wchodzą tu w grę dwie zasadnicze sytuacje: wnioskodawcy chodzi o przeprowadzenie czynności dowodowej w określony sposób, który ma ułatwić prawidłowe uzyskanie i wykorzystanie przez sąd środka dowodowego, albo też wnioskodawcy chodzi o uzyskanie i wykorzystanie przez sąd środka dowodowego mającego wykazać prawdziwość lub fałszywość innego środka dowodowego.

Typowym przykładem wniosku dowodowego odpowiadającego pierwszej z wymienionych sytuacji jest wniosek oskarżonego lub jego obrońcy o przesłuchanie na rozprawie świadka, gdy prokurator wnosi jedynie o odczytanie na rozprawie zeznań tego świadka ze śledztwa.

Jeśli chodzi o drugą z wymienionych wyżej sytuacji, wypada stwierdzić, że wniosek dowodowy zmierzający do właściwej oceny środka dowodowego znajduje zastosowanie zwłaszcza wtedy, gdy stronie wiadomo, że oskarżony lub świadek wypowiadał się do konkretnych osób poza rozprawą na temat faktów objętych jego wyjaśnieniami lub zeznaniami. Wówczas przesłuchanie tych osób trzecich w charakterze świadków umożliwia sądowi porównanie wyjaśnień oskarżonego lub zeznań świadka złożonych na rozprawie z jego wypowiedziami na ten sam temat poza rozprawą. Oczywiście nie zawsze tego typu kontrola jest potrzebna i uzasadniona

⁹ Nie jest więc wynikiem przypadku, że art. 271 k.p.k. (podobnie jak analogiczny przepis w dawnym k.p.k.) mówi o składaniu wniosków o dokonanie czynności w toku postępowania przygotowawczego, nie kładąc nacisku na skonkretyzowanie we wniosku środka dowodowego.

okolicznościami sprawy. Tego rodzaju wnioszek zmierzający do właściwej oceny środka dowodowego może odegrać poważną rolę zwłaszcza w razie pozasądowego (pozaprocesowego) przyznania się do popełnienia przestępstwa przez oskarżonego, który na rozprawie zaprzecza zarzutom oskarżenia.¹⁰

III. Warunki formalne wniosku dowodowego

Wniosek dowodowy jest czynnością procesową ściśle związaną z postępowaniem dowodowym i dlatego dla swej skuteczności musi odpowiadać zarówno ogólnym warunkom formalnym przewidzianym dla czynności procesowych (pism procesowych), jak i warunkom szczególnym, właściwym dla funkcji wniosku dowodowego w postępowaniu dowodowym.

Przed wszystkim warunkiem ważności wniosku dowodowego jest złożenie go przez osobę do tego uprawnioną. Art. 152 k.p.k. uprawnia do zgłaszania wniosków dowodowych strony; chodzi tu niewątpliwie również o zastępców (pełnomocników i pomocników) stron procesowych *sensu stricto* w granicach ich praw i obowiązków uregulowanych przez k.p.k.

Wniosek dowodowy musi zawierać omówione wyżej podstawowe elementy. Zwłaszcza więc we wniosku dowodowym należy wskazać, jakie fakty i w jaki sposób mają być udowodnione (art. 154 § 1 k.p.k.).

Wniosek dowodowy zostaje zgłoszony w formie pisma procesowego albo ustnie do protokołu rozprawy lub protokołu przesłuchania poza rozprawą. Do wniosku dowodowego mającego postać pisma procesowego mają zastosowanie art. 104—105 k.p.k. Na pytanie, czy wniosek dowodowy może być zgłoszony telegraficznie lub telefonicznie, należy w zasadzie odpowiedzieć twierdząco. Jednakże tego rodzaju forma wniosku dowodowego, ze względu przede wszystkim na mogące powstać trudności ustalenia tożsamości wnioskodawcy, powinna mieć charakter raczej wyjątkowy, uzasadniony zwłaszcza ze względu na pośpiech, aby np. uniknąć w ten sposób odroczenia lub przerwania rozprawy. Z telefonicznego wniosku dowodowego powinna być sporządzona notatka urzędowa w myśl art. 129 § 2 k.p.k., zawierająca m.in. określenie osoby wnioskodawcy według oświadczenia telefonującego („telefonujący podał, że nazywa się (...)” itd.)¹¹.

IV. Zgłaszanie wniosków dowodowych w różnych stadiach procesu i zagadnienie terminów dowodowych

1. Zgłaszanie wniosków dowodowych jest w zasadzie dopuszczalne we wszystkich stadiach procesu karnego, ale tylko w granicach uwarunkowanych dopuszczalnym zakresem postępowania dowodowego w danym etapie procesu. Zgłaszanie wniosków dowodowych możliwe jest już w postępowaniu przygotowawczym. Podobnie jak w poprzednim stanie prawnym, podejrzany i jego obrońca oraz pokrzywdzony i jego pełnomocnik mogą zgłaszać wnioski o dokonanie czynności w toku postępowania przygotowawczego (art. 271 k.p.k.). Ponadto art. 273 § 1 k.p.k. — podobnie jak art. 242 § 1 dawnego k.p.k. — przewiduje dopuszczenie podejrzanego i pokrzyw-

¹⁰ Por. L. Hochberg: Wyjaśnienia oskarżonego w procesie karnym i ich wartość dowodowa, 1962, s. 21 i nast.

¹¹ Za dopuszczalnością wniosku telegraficznego i telefonicznego wypowiadają się M. Hauswirth, S. Popower: Czynności procesowe, „Encyklopedia podręczna prawa karnego pod red. W. Makowskiego, s. 235—236.

dzonemu oraz obrońcę i pełnomocnika na ich żądanie do udziału w czynnościach dochodzeniowych lub śledczych, z czego wynika prawo wymienionych osób do zgłoszenia takiego żądania.¹² Nawiasem mówiąc, uprawnienie tych osób z art. 273 § 1 k.p.k. doznaje według nowego k.p.k. dwóch nader istotnych ograniczeń: po pierwsze — prokurator może odmówić żądaniu ze względu na interes śledztwa lub dochodzenia; po drugie — podejrzanego pozbawionego wolności nie sprowadza się, gdyby miało to spowodować poważne trudności lub zwłokę w postępowaniu.

Chociaż żądanie podejrzanego i pokrzywdzonego oraz obrońcy i pełnomocnika dopuszczenia do udziału w czynnościach dochodzeniowych i śledczych nie jest wnioskiem dowodowym *sensu stricto*, to jednak ma w istocie charakter wniosku zmierzającego do właściwej oceny środka dowodowego (art. 154 § 2 k.p.k.), gdyż udział w tego rodzaju czynnościach zakłada możliwość zgłaszania wniosków dotyczących przebiegu czynności, zadawania pytań osobom przesłuchiwanym oraz zgłaszania do protokołu czynności oświadczeń i uwag. Uprawnienia w tym zakresie osób dopuszczonych do udziału w czynnościach dochodzeniowych i śledczych wynikają z samej istoty i celu udziału w tego rodzaju czynnościach i nie mogą one być umniejszone przez to, że nowy k.p.k. pominął treść art. 242 § 3 dawnego k.p.k., wyraźnie określającego prawa osób dopuszczonych do czynności postępowania przygotowawczego. W związku z tym wypada nadmienić, że o ile dawny k.p.k. w art. 242 § 3 mówił o „obecności” przy czynnościach, o tyle art. 273 § 1 nowego k.p.k. mówi o „udziale” w czynnościach, a więc silniej akcentuje czynną rolę osób dopuszczonych do czynności dochodzeniowych i śledczych.

Charakter wniosku dowodowego ma niewątpliwie wniosek podejrzanego o uzupełnienie postępowania przygotowawczego, złożony przez niego po końcowym zaznajomieniu się z materiałami tego postępowania (art. 277 § 2 k.p.k.). Podejrzanemu lub jego obrońcy ma prawo żądać dopuszczenia do udziału w czynnościach, których się domagał we wniosku o uzupełnienie postępowania przygotowawczego, i żądaniu temu nie można odmówić. Jednakże również i w tym wypadku istnieje wymienione już wyżej ograniczenie, a mianowicie można odmówić sprowadzenia podejrzanego pozbawionego wolności, gdyby było to połączone z trudnościami (art. 277 § 3 k.p.k.).

2. Po wniesieniu przez oskarżyciela do sądu aktu oskarżenia oskarżony i jego obrońca mają obowiązek — w terminie siedmiodniowym od doręczenia oskarżonemu odpisu aktu oskarżenia — zgłoszenia „wszystkich znanych im dowodów niezbędnych do rozpoznania sprawy” (art. 302 § 2 k.p.k.).¹³ Należy podkreślić, że ter-

¹² Natomiast nie jest wymagalny wniosek o dopuszczenie do udziału w czynnościach wymienionych w art. 272 i 274 k.p.k., gdyż organ dochodzeniowy lub śledczy obowiązany jest z urzędu dopuścić zainteresowane osoby do udziału w tych czynnościach, zawiadamiając o terminie i miejscu ich dokonania.

¹³ Termin z art. 302 k.p.k. jest jedynym terminem dowodowym *sensu stricto* przewidzianym przez k.p.k. W związku z problematyką terminu dowodowego wypada nadmienić, że k.p.k. z 1928 r. w początkowym brzmieniu nie ograniczał prawa stron do zgłaszania wniosków dowodowych żadnym terminem. Dopiero nowelizacja k.p.k. z 1932 r. wprowadziła termin dwutygodniowy do zgłaszania wniosków dowodowych od daty doręczenia odpisu aktu oskarżenia, wprowadzając równocześnie pewne ograniczenia dla wniosków dowodowych zgłoszonych po tym terminie. Tego rodzaju rozwiązanie poddał surowej krytyce S. Śliwiński (Proces karny, 1948, s. 625), stwierdzając m.in., że „wprowadzenie do kodeksu postępowania karnego terminów dowodowych przyniosło praktycznie więcej szkody niż pożytku”. Dopiero nowelizacja k.p.k. z 1955 r. zniósła prekluzję dowodową. Na tle przepisów k.p.k. sprzed nowelizacji z 1955 r. szeroko ujmując problematykę terminów dowodowych M. Cieślak (op. cit., s. 344—358), wyróżniając na tle poszczególnych etapów sprawy karnej terminy dowodowe pierwszego, drugiego, trzeciego i czwartego stopnia.

min ten, mając na celu maksymalną koncentrację materiału dowodowego w ramach przygotowania do rozprawy głównej, nie jest terminem zawitym,¹⁴ wobec czego niezgłoszenie wniosku dowodowego w wymienionym terminie nie stanowi przeszkody do złożenia tego wniosku zarówno przed rozprawą jak i po rozpoczęciu rozprawy głównej, co wynika zresztą z treści art. 316 k.p.k. Z samym faktem „spóźnienia” się ze złożeniem wniosku dowodowego (w stosunku do terminu z art. 302 § 2 k.p.k.) ustawa nie wiąże w zasadzie żadnych niekorzystnych skutków prawnych, o załatwieniu więc przez sąd wniosku dowodowego zgłoszonego na rozprawie głównej powinna decydować istotna wartość tego wniosku dla rozstrzygnięcia sprawy.

Trzeba z naciskiem podkreślić, że wszystkie potrzebne środki dowodowe powinny być przez oskarżonego lub jego obrońcę zgłoszone w miarę możliwości w terminie przewidzianym w art. 302 § 2 k.p.k., jednakże nie zawsze jest to możliwe z dwóch zasadniczych względów: po pierwsze — często obrońca zostaje ustanowiony w sprawie już po upływie siedmiu dni od otrzymania przez oskarżonego odpisu aktu oskarżenia, oskarżony zaś nie zawsze potrafi zorientować się bez pomocy obrońcy, jakie środki dowodowe powinny być w jego interesie wykorzystane; po drugie — często dopiero na rozprawie głównej wyłania się konieczność wykorzystania nowych środków dowodowych z różnych przyczyn (np. nieosiągalność poprzednio zgłoszonego świadka, niepodjęcie się przez biegłego wykonania poprzednio zażądanego ekspertyzy, ujawnienie się nowych okoliczności w toku sądowego postępowania dowodowego itd.). Dlatego też strony mają prawo zgłaszania wniosków dowodowych na rozprawie głównej, jeżeli wykorzystanie żądanych przez wnioskodawcę środków dowodowych może się przyczynić do ustalenia faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy. Natomiast w żadnym wypadku opóźnienie złożenia wniosku dowodowego nie powinno wynikać z dążenia wyłącznie do przeciągnięcia lub sztucznego skomplikowania sprawy, gdyż doświadczony sędzia taką intencję wnioskodawcy bez trudu rozpozna i wówczas wniosek dowodowy zostanie załatwiony odmownie.

Na rozprawie głównej strony mają prawo zgłaszania wniosków dowodowych do chwili zamknięcia przewodu sądowego, o czym zresztą świadczy obowiązek przewodniczącego zapytania stron przed zamknięciem przewodu sądowego, czy wnoszą o uzupełnienie postępowania dowodowego (art. 351 k.p.k.). Jednakże w sprawach bardziej skomplikowanych strony w ramach swoich przemówień po zamknięciu przewodu sądowego zgłaszają niekiedy tzw. wnioski dowodowe ewentualne, a więc wnioski o uzyskanie i wykorzystanie przez sąd środka dowodowego wówczas, gdyby zdaniem sądu twierdzenie strony nie było jasno potwierdzone wynikami postępowania dowodowego. Jeżeli sąd takiego wniosku dowodowego nie wykorzysta, to do wniosku tego powinien się ustosunkować w uzasadnieniu wyroku. Ponadto nie można wykluczyć możliwości zgłoszenia wniosku dowodowego *sensu stricto* po zamknięciu przewodu sądowego, np. wskutek zgłoszenia się osoby obecnej przy zdaniu objętym sprawą; w wypadku takim wniosek dowodowy powinien być w zasadzie połączony z wnioskiem o wznowienie przewodu sądowego. Jeżeli sąd uzna, że wznowienie przewodu sądowego jest celowe z punktu widzenia konieczności uzupełnienia materiału dowodowego, wznawia wówczas przewód sądowy i podejmuje decyzję o dopuszczeniu wskazanego we wniosku środka dowodowego.

3. W postępowaniu rewizyjnym strony mają prawo zgłaszania wniosków dowodowych w zakresie wynikającym z art. 402 k.p.k. W związku z tym na uwagę za-

¹⁴ Podkreśla to M. Siewierski: *Nowe rozwiązania kodyfikacyjne w części szczególnej k.p.k. 1969*, PiP 1970, nr 1, s. 35. Por. również S. Kalinowski, M. Siewierski: *Kodeks postępowania karnego — Komentarz*, 1966, s. 363.

sługuje od dawna postulowane przez doktrynę¹⁵ rozszerzenie przez nowy k.p.k. zakresu dopuszczalności czynności dowodowych w postępowaniu rewizyjnym przed Sądem Najwyższym, co umożliwi stronom szerszą inicjatywę dowodową w tej instancji sądowej.

V. Załatwienie wniosku dowodowego

1. Załatwienie wniosku dowodowego przez sąd uwarunkowane jest zarówno merytorycznym znaczeniem wniosku dla sprawy, jak i warunkami formalnymi, jakim powinien odpowiadać wniosek dowodowy. Tak więc wniosek dowodowy może być przyjęty lub oddalony; ponadto jeżeli wniosek dowodowy nie odpowiada podstawowym warunkom formalnym i jest nieważny, wówczas zostaje pozostawiony przez sąd bez merytorycznego rozpoznania.¹⁶

2. Merytoryczne załatwienie wniosku dowodowego polega na jego przyjęciu lub oddaleniu. Niewątpliwie godne uwagi jest skodyfikowanie podstaw oddalenia wniosku dowodowego. Według art. 155 § 1 k.p.k. organ procesowy obowiązany jest wniosek dowodowy oddalić, jeżeli:

- 1) przeprowadzenie dowodu jest niedopuszczalne,
- 2) okoliczność, która ma być udowodniona, nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy albo jest już udowodniona zgodnie z twierdzeniem wnioskodawcy,
- 3) dowód jest nieprzydatny do stwierdzenia danej okoliczności lub nie da się przeprowadzić.

Poszczególne punkty art. 155 § 1 k.p.k. określające podstawy oddalenia wniosku dowodowego wymagają krótkiego omówienia.

Ad 1). Niedopuszczalność czynności dowodowej („przeprowadzenia dowodu”) wynikać może jedynie z tzw. zakazów dowodowych, a więc wynikających z ustawy reguł zabraniających przeprowadzenia czynności dowodowych ze względu na tezę dowodową lub ze względu na źródło dowodowe.¹⁷ Zakaz dowodzenia określonej tezy dowodowej obejmuje naradę i głosowanie sędziów ze względu na tajność narady, a zwolnienie od zachowania tajemnicy w tym zakresie nie jest w zasadzie dopuszczalne (art. 95 § 1 k.p.k.). W zakresie tego zakazu dowodowego należy uznać jednak następujące wyjątki:

1) wolno powoływać się na pisemne zdanie odrębne (*votum separatum*) złożone do akt sprawy przez sędziego, który brał udział w wyrokowaniu;

2) wolno objąć dowodzeniem przebieg narady i głosowanie sędziów w sprawie przeciwko sędziemu o przestępstwo popełnione w związku z wyrokowaniem¹⁸.

¹⁵ W poprzednim stanie prawnym słusznie wskazywano na konieczność rozszerzenia zakresu postępowania dowodowego przed Sądem Najwyższym. Por. np. trafne stanowisko A. Bachracha: Niektóre zagadnienia procesu karnego w świetle konstytucji 1953, s. 114—115.

¹⁶ S. Śliwiński: Polski proces karny, 1961, s. 320.

¹⁷ Ogólną problematykę zakazów dowodowych, a zwłaszcza zestawienie różnych klasyfikacji tych zakazów na tle poglądów doktryny, podaje K. Łojewski: Instytucja odmowy zeznań w polskim procesie karnym, 1970, s. 16 i nast.

¹⁸ Na tle dawnego stanu prawnego wskazują na to: M. Cieślak: op. cit., s. 266—267; S. Śliwiński: op. cit., s. 318. Pogląd ten zachowuje aktualność również na tle nowego kodeksu. W związku z tym wypada nadmienić, że chociaż art. 95 § 1 nowego k.p.k. jest sformułowany w sposób nie przewidujący żadnych wyjątków od zachowania tajemnicy przebiegu narady sędziowskiej i głosowania nad orzeczeniem, to jednak dopuszczalność powoływania się na zdanie odrębne wynika z istoty utrzymanej przez nowy k.p.k. instytucji zdania odrębnego (art. 373 § 2 k.p.k.), której praktycznym celem jest możliwość powoły-

W związku z problemem zakresu dopuszczalności czynności dowodowych wypada z kolei odpowiedzieć na pytanie, czy dla sądu rozpoznającego sprawę karną są wiążące ustalenia faktyczne innego sądu?

Chociaż nowy k.p.k. nie zawiera sformułowania wyrażonego w art. 6 dawnego k.p.k., podkreślającego samodzielność sądu karnego w rozstrzyganiu wszelkich zagadnień wynikających w toku postępowania, to jednak użyty w art. 4 § 2 k.p.k. wyraz „jednak” zdaje się wskazywać na wyjątkowy charakter prawotwórczych rozstrzygnięć sądów pod względem mocy wiążącej dla sądu karnego. W związku z tym wypada zająć stanowisko, że dla sądu karnego mają moc wiążącą same tylko rozstrzygnięcia innego sądu prawomocnie kształtujące prawo albo stosunek prawny, natomiast nie są wiążące ustalenia faktyczne stanowiące podstawę tych prawotwórczych rozstrzygnięć, nie mówiąc już — oczywiście — o ustaleniach faktycznych, na których oparto orzeczenia nie mające charakteru prawotwórczego. Trzeba bowiem wziąć pod uwagę to, że art. 4 § 2 k.p.k. mówi jedynie o „rozstrzygnięciach”, a nie o „orzeczeniach”, z czego wynika, że dla sądu karnego nie jest już wiążąca treść uzasadnienia prawotwórczego orzeczenia, gdyż uzasadnienie stanowi część orzeczenia, nie wchodząc jednak w zakres samego rozstrzygnięcia. Jeżeli więc np. w sprawie o rozwód ustalono fakty pobicia i uszkodzenia ciała, które następnie stają się przedmiotem sprawy karnej, to dla sądu karnego ma moc wiążącą prawomocne rozstrzygnięcie sądu cywilnego orzekające rozwód, natomiast ustalenia faktyczne sądu cywilnego dokonane w toku sprawy o rozwód nie są dla sądu karnego wiążące i mogą mieć znaczenie tylko pomocnicze. Wynika to chociażby z tego, że sąd cywilny dokonuje ustaleń faktycznych z innego punktu widzenia niż sąd karny, biorąc często pod uwagę inne elementy zdarzeń. Dla sądu rozpoznającego sprawę karną nie są również wiążące ustalenia faktyczne dokonane przez inny sąd karny bez względu na instancję sądową. Tak więc fakty ustalone w innym postępowaniu nie są objęte zakazem dowodowym i mogą, a nawet w razie potrzeby powinny być dowodzone w sprawie karnej.

Oprócz ustawowego zakazu dowodzenia wymienionej wyżej tezy dowodowej (narada i głosowanie sędziów) obowiązują zakazy dowodowe dotyczące wykorzystywania niektórych źródeł dowodowych w warunkach określonych w art. 161—163, 165, 168 k.p.k. Z wyjątkiem art. 161 k.p.k., który zawiera bezwarunkowy zakaz przesłuchiwania wymienionych w nim osób na określone okoliczności, pozostałe z powołanych przepisów uzależniają dopuszczalność przesłuchania wymienionych w tych przepisach osób od powstania warunków przez te przepisy przewidzianych. Ze względu na warunkowy charakter zakazów dowodowych dotyczących przesłuchiwania poszczególnych osób, decyzja organu procesowego o dopuszczeniu wskazanego we wniosku środka dowodowego i wezwania określonej osoby w charakterze świadka nie przesądza jeszcze o przeprowadzeniu czynności dowodowej, gdyż dopiero na rozprawie może się okazać, że osoba najbliższa dla oskarżonego chce skorzystać z prawa odmowy zeznań. Dlatego też również nie jest zasadna odmowa

wania się przez strony na zdanie odrębne w rewizji. Por. w tej materii S. Kalinowski, M. Siewierski: op. cit., s. 483. Jeżeli zaś chodzi o postępowanie karne przeciwko sędziemu o przestępstwo popełnione w związku z wyrokowaniem, to konieczność objęcia dowodzeniem przebiegu narady i głosowania, w których brał udział obwiniony sędzia, wynika z konieczności ustalenia prawdy, w przeciwnym bowiem razie praktyczna możliwość ustalenia przestępstwa popełnionego przez sędziego w związku z wyrokowaniem byłaby w znacznym stopniu ograniczona. Innymi słowy, niefortunne i niepełne sformułowanie art. 95 § 1 k.p.k. nie może przekreślać praktycznego sensu instytucji zdania odrębnego, jak również nie może przekreślać praktycznych możliwości ustalenia przestępstwa popełnionego przez sędziego w związku z wyrokowaniem.

wzewzania na rozprawę świadka z tego powodu, że w postępowaniu przygotowawczym skorzystał on z prawa odmowy zeznań.

Ad 2). Oddalenie wniosku dowodowego na tej podstawie, że okoliczność, która ma być udowodniona, nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, wynika z celu i zakresu postępowania dowodowego. Celem postępowania dowodowego jest bowiem dostarczenie przesłanki faktycznej dla orzeczenia rozstrzygającego proces i dlatego przedmiot postępowania dowodowego mogą stanowić jedynie fakty istotne dla tego rozstrzygnięcia. W praktyce niekiedy nie zdają sobie sprawy ze znaczenia — dla rozstrzygnięcia procesu — różnych okoliczności oskarżenia nie korzystający z pomocy obrońcy, czego rezultatem jest zgłaszanie przez nich wniosków dowodowych dla sprawy nieistotnych.

Natomiast inna sytuacja zachodzi wówczas, gdy okoliczność objęta wnioskiem dowodowym jest już udowodniona zgodnie z życzeniem wnioskodawcy. Podyktowane względami ekonomii procesowej oddalenie wniosku dowodowego na tej podstawie często jest wynikiem nieświadomości wnioskodawcy, który w toku postępowania dowodowego nie zawsze może się zorientować, czy sąd został już przekonany o prawdziwości tezy dowodowej. Oddalenie wniosku dowodowego w omawianej sytuacji ma dla wnioskodawcy ten pozytywny skutek z punktu widzenia jego dalszej działalności procesowej, że w toku postępowania dowodowego ujawnia stanowisko sądu w zakresie objętym wnioskiem dowodowym i tym samym wywiera znaczny wpływ na dalsze wnioski, oświadczenia i pytania stron procesowych, na treść przemówień końcowych itp.¹⁹. Oczywiście może powstać sytuacja, gdy sąd zmieni swoje stanowisko w toku narady nad wyrokiem; wówczas wobec niewyczerpania — pomimo wniosku strony — potrzebnego materiału dowodowego sąd powinien wznowić przewód sądowy i materiał dowodowy uzupełnić.

Ad 3). Nieprzydatność środka dowodowego do stwierdzenia danej okoliczności — jako podstawa oddalenia wniosku dowodowego — ma miejsce zwłaszcza w wypadkach złożenia wniosku dowodowego obliczonego wyłącznie na spowodowanie zwłoki w postępowaniu. Ponadto nieadekwatny charakter wskazanego we wniosku środka dowodowego z tezą dowodową może być wynikiem niefachowości i nieświadomości wnioskodawcy, np. oskarżonego nie korzystającego z pomocy obrońcy.

Natomiast przyczyny niemożności przeprowadzenia czynności dowodowej mogą być różne: np. wskazanego we wniosku świadka nie można odnaleźć, eksperyment nie może być wykonany ze względu na zmianę warunków w określonym miejscu, żądana ekspertyza nie może być przeprowadzona ze względu na stan wiedzy w danej dziedzinie itp.

Jeżeli natomiast dokonanie przez sąd czynności dowodowej objętej wnioskiem strony związane jest z trudnościami natury techniczno-organizacyjnej (np. skomplikowany eksperyment), wykonanie zaś tej czynności jest konieczne dla ustaleń faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, a może ono być znacznie ułatwione przez wykonanie jej przez organ dochodzeniowo-śledczy — to wówczas istnieje podstawa do przekazania sprawy przez sąd prokuratorowi w celu uzupełnienia postępowania przygotowawczego w zakresie określonej czynności.²⁰

Wylczenie w art. 155 § 1 k.p.k. przyczyn oddalenia wniosku dowodowego ma charakter wyczerpujący, gdyż w wypadkach nieważności wniosku dowodowego ze

¹⁹ Z naciskiem podkreślają to M. Hauswirt, S. Popower: Rola i znaczenie wniosku dowodowego w procesie karnym, „Archiwum Kryminologiczne” 1933, nr 1, s. 124.

²⁰ Por. J. Bafia: Zwrot sprawy przez sąd do uzupełnienia śledztwa lub dochodzenia, 1961, s. 55 i nast.

względów natury formalno-procesowej wniosek dowodowy zostaje pozostawiony bez merytorycznego rozpoznania. Oddalenie wniosku dowodowego nie stanowi przeszkody do późniejszego dopuszczenia środka dowodowego, chociażby nie ujawniły się nowe okoliczności (art. 156 k.p.k.), co wynika z dynamiki postępowania dowodowego, z możliwości zmiany stanowiska sądu co do udowodnienia określonej tezy dowodowej. Z praktycznego punktu widzenia ważne postanowienie ustawowe zawiera art. 155 § 3 k.p.k., wyrażający zakaz ujemnej oceny przez sąd środka dowodowego, którego sąd jeszcze nie wykorzystał (zakaz tzw. antycypacji środka dowodowego); nie można więc oddalić wniosku dowodowego na tej podstawie, że dotychczasowy materiał dowodowy wykazał przeciwieństwo tego, co wnioskodawca zamierza udowodnić.

Ogólnie ujmując załatwienie wniosku dowodowego w aspekcie pozytywnym, wypada stwierdzić, że wniosek dowodowy powinien być przez sąd przyjęty, jeżeli odpowiadając wymaganiom formalno-procesowym, zmierza do udowodnienia faktu istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy za pomocą środka dowodowego, który nadaje się do wykorzystania w tym celu pod względem prawnym i praktycznym.

3. Jeżeli wniosek dowodowy nie odpowiada podstawowym warunkom formalno-procesowym, to wówczas jest on nieważny i zostaje pozostawiony przez sąd bez merytorycznego rozpoznania.²¹ Jednakże wad natury formalno-procesowej dotyczących wniosków dowodowych sąd nie powinien traktować zbyt formalistycznie, co wynika przede wszystkim z praktycznej przydatności tych wniosków dla prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy. Zresztą nowy k.p.k. zajmuje stanowisko mniej formalistyczne w stosunku do czynności procesowych stron, czego wyrazem jest art. 105 k.p.k., dotyczący m.in. wniosków dowodowych. W świetle tego przepisu jeżeli wniosek dowodowy nie odpowiada wymaganiom formalnym przewidzianym w art. 104 k.p.k. dla pism procesowych, a brak jest tego rodzaju, że pismo zawierające wniosek dowodowy nie może otrzymać biegu, to wówczas organ procesowy obowiązany jest wezwać osobę, od której wniosek pochodzi, do usunięcia braku w terminie 7 dni. W razie nieuzupełnienia braku w tym terminie pismo uznaje się za bezskuteczne, o czym należy pouczyć przy doręczeniu wezwania (art. 105 § 2 k.p.k.). Innymi słowy, w razie nieuzupełnienia braku wniosek dowodowy jest nieważny, a więc nie podlega merytorycznemu rozpoznaniu. W wypadku zgłaszania wniosku dowodowego do protokołu sytuacja jest o tyle prostsza, że organ procesowy sporządzający protokół zapytuje wnioskodawcę o brakujące elementy.

Wniosek dowodowy będzie nieważny i wskutek tego będzie pozostawiony bez merytorycznego rozpoznania, jeżeli zostanie zgłoszony przez nieuprawnioną osobę, jeżeli brak w nim podstawowych elementów koniecznych dla procesowej użyteczności tego wniosku (np. brak skonkretyzowania środka dowodowego), jeżeli będzie spóźniony w sposób odbierający mu jakąkolwiek praktyczną wartość (np. zgłoszony w sądzie pierwszej instancji po uprawomocnieniu się wyroku), jeżeli nie będzie wyrazem rzeczywistej woli dowodzenia, lecz np. wyrazem kpin ze sprawy i wymiaru sprawiedliwości.

Wypada jednak zaznaczyć, że nieważność wniosku dowodowego z powodu zgłoszenia go przez nieuprawnioną osobę nie powinna być ujmowana zbyt formalistycznie, co wiąże się z obowiązkiem sądu sprowadzania i wykorzystywania materiału dowodowego z urzędu. Przypuśćmy, że w trudnej sprawie poszlakowej wpłynie do sądu pismo poćpisane przez osobę nie będącą w ogóle uczestnikiem pro-

²¹ Por. S. Śliwiński: op. cit., s. 320.

cesu lub nawet anonimowe, wskazujące na możliwość wykorzystania określonych środków dowodowych mogących rzucić nowe światło na niektóre z istotnych faktów objętych sprawą. Z formalnego punktu widzenia takie pismo nie jest wnioskiem dowodowym, gdyż zostało wniesione przez osobę nie będącą stroną w procesie. Jednakże, praktycznie rzecz biorąc, o przydatności dla sprawy takiego pisma zadecyduje jego treść, jego merytoryczna wartość dla sprawy. Jeżeli więc sąd dojdzie do wniosku, że na tle całokształtu okoliczności sprawy propozycja dowodowa zawarta w takim piśmie zasługuje na uwagę, to działając z urzędu podejmie decyzję o sprowadzeniu i wykorzystaniu wskazanych środków dowodowych lub przekaze pismo prokuraturze celem sprawdzenia za pośrednictwem aparatu milicyjnego informacji w tym piśmie zawartych. W każdym razie o wykorzystaniu przez sąd informacji dotyczącej materiału dowodowego, nawet nie będącej wnioskiem dowodowym z formalnego punktu widzenia, powinna decydować rzeczywista wartość tej informacji, uprawdopodobniona w świetle całokształtu okoliczności sprawy.

4. Pozytywne załatwienie wniosku dowodowego zgłoszonego w ramach przygotowania do rozprawy głównej następuje w drodze zarządzenia prezesa sądu. Jeżeli natomiast zdaniem prezesa wniosek dowodowy powinien być oddalony, to wówczas prezes wnosi sprawę na posiedzenie sądu, który następnie podejmuje decyzję w kwestii załatwienia wniosku dowodowego.²²

O przyjęciu na rozprawie wniosku dowodowego, któremu inna strona się nie sprzeciwiła, decyduje przewodniczący w formie zarządzenia, które nie wymaga uzasadnienia (art. 90 § 3 k.p.k.).

Jeżeli jednak wniosek dowodowy trafił na sprzeciw, decyzję wydaje wówczas sąd w formie postanowienia, które wymaga uzasadnienia.

Natomiast oddalenie wniosku dowodowego powinno następować zawsze w formie postanowienia (art. 155 § 2 k.p.k.), które wymaga zawsze uzasadnienia sporządzonego na piśmie (art. 90 § 1 k.p.k.). Uzasadnienie oddalenia wniosku dowodowego powinno być logiczne i rzeczowe, powinno wskazywać na konkretne okoliczności faktyczne i prawne, które przemawiają za odmownym załatwieniem wniosku dowodowego. Nie wystarcza więc ograniczenie uzasadnienia odmowy do powtórzenia ogólnych z natury rzeczy sformułowań ustawy stanowiących podstawę oddalenia wniosku dowodowego.

Wydanie decyzji w sprawie załatwienia wniosku dowodowego nie jest wymagalne natychmiast po złożeniu wniosku dowodowego. Decyzję taką sąd może odłożyć na później, podejmując ją w toku dalszego przebiegu postępowania dowodowego w zależności od wyników tego postępowania. Jednakże o odłożeniu na później załatwienia wniosku dowodowego sąd obowiązany jest poinformować wnioskodawcę. W każdym razie odmowne ustosunkowanie się sądu do wniosku dowodowego, wyrażone dopiero w uzasadnieniu wyroku, jest spóźnione i stanowi uchybienie procesowe. Wyjątek stanowi pod tym względem jedynie odmowne załatwienie tzw. wniosku dowodowego ewentualnego, o którym była już wyżej mowa. Odmowne ustosunkowanie się sądu do takiego wniosku dowodowego powinno być zawarte w uzasadnieniu wyroku, natomiast w razie pozytywnego ustosunkowania się po

²² Wskutek pominięcia treści art. 258 § 2 dawnego k.p.k. nowy kodeks nie określa w sposób jasny trybu odmownego załatwienia wniosku dowodowego w ramach przygotowania do rozprawy głównej. Należy więc przyjąć na zasadzie analogii z art. 316 k.p.k., że odmowne załatwienie wniosku dowodowego przekracza uprawnienia prezesa i wobec tego wymaga postanowienia sądu na posiedzeniu w trybie art. 299 k.p.k.

zamknięciu przewodu sądowego do takiego wniosku sąd wznawia przewód sądowy i przeprowadza konieczną czynność dowodową.

Nie wymaga żadnego procesowego pozostawienie wniosku dowodowego bez merytorycznego rozpoznania, co dotyczy wniosku dowodowego nieważnego (np. zgłoszonego w sądzie pierwszej instancji po uprawomocnieniu się wyroku).

5. W postępowaniu przygotowawczym na odmowne załatwienie wniosku dowodowego przysługuje zażalenie do prokuratora nadzorującego dochodzenie lub śledztwo. Na postanowienie sądu w sprawie załatwienia wniosku dowodowego, powzięte na posiedzeniu w ramach przygotowania do rozprawy, zażalenie nie przysługuje; jednakże oddalenie wniosku dowodowego w tym trybie nie stanowi przeszkody dla ponowienia tego wniosku na rozprawie głównej. Również nie przysługuje zażalenie na oddalenie wniosku dowodowego na rozprawie, zarówno głównej jak i rewizyjnej. Jednakże oddalenie wniosku dowodowego na rozprawie głównej może stanowić podstawę do zaskarżenia wyroku z ewentualnym zgłoszeniem wniosku dowodowego w postępowaniu rewizyjnym. O zakresie dopuszczalności zgłaszania wniosków dowodowych w postępowaniu przed sądem rewizyjnym była już mowa wyżej.

VI. Uwagi końcowe

Jak wynika z powyższych uwag, nowa kodyfikacja prawa karnego procesowego przyniosła w zakresie uregulowania problematyki wniosków dowodowych wiele cennych rozwiązań ustawowych. Na uwagę zasługuje zwłaszcza skodyfikowanie podstaw oddalenia wniosku dowodowego. Można mieć wprawdzie zastrzeżenia co do niezbyt jasnego sprecyzowania przez nowy k.p.k. trybu oddalenia wniosku dowodowego w ramach przygotowania do rozprawy głównej, jednakże ogólnie rzecz biorąc unormowanie problematyki wniosków dowodowych w nowym k.p.k. powinno się przyczynić do prawidłowego ustalania prawdy i trafności orzekania w sprawach karnych.

ROMAN ŁYCZYWEK

Obrońca a opinia biegłego w postępowaniu przygotowawczym

UWAGI WSTĘPNE

1. Rozważając zagadnienie udziału obrońcy w przeprowadzeniu dowodu z opinii biegłego w postępowaniu przygotowawczym, nie można nie poruszyć — chociażby częściowo — niektórych ogólnych problemów odnoszących się do funkcji biegłych w procesie karnym, a w szczególności takich, jak rola biegłych w procesie w świetle przepisów postępowania, stosunek biegłych do poszczególnych uczestników pro-